

EGYETEMI TANÁRKÉPZÉS, GYAKORLÓISKOLÁK,
GYAKORLÓÉV

I.

Mondanivalóm első részében az egyetemi gyakorlóiskola szükségességével és jellegével foglalkozom. Olyan gondolatokat is kifejtök, amelyeket előttem már többen leírtak, elmondtak, amelyeknek azonban ma is megvan az aktualitása.¹

A gyakorlóiskolák létjogosultságáról

A gyakorlóiskolák létjogosultságát, szükségességét a tanárképzésben hivatalos körökben is sokszor kétségbe vonták és vonják. Időnként fel-felröppen a hír a gyakorlóiskolák megszüntetésének tervéről. Nézzük, milyen érvek van a gyakorlóiskolák ellenzőinek.

A gyakorlóiskolák — mondják — nem azt a pedagógiai valóságot mutatják be a tanárjelölteknek, amely általában jellemző az országban. Válogatott, alacsonyabb óraszámú dolgozó és jobban fizetett tanárok tanítanak benne válogatott tanulókat az átlagosnál sokkal jobb tárgyi feltételek mellett. Ennek következtében bennük a tanárjelöltek nem készülhetnek fel az életre, olyan nehézségek megoldására, amilyenekkel majd működésük során a rosszabb személyi és tárgyi feltételekkel működő iskolákban, a tanulmányi és fegyelmi szempontból átlagos vagy annál rosszabb összetételű tanulóifjúság esetében szemben találhatják magukat.

Ebben az érvekben vannak megszívlelendő elemek. A gyakorlóiskolának például tényleg nem lenne szabad válogatott tanulókkal dolgoznia, ami ma azt jelenti, hogy tanulói között túl nagy az értelmiségi és vezető állású szülők gyermekeinek az aránya. E szülői rétegek részéről azonban nemcsak a gyakorlóiskolákra nehe-

¹ Felsorolunk néhányat az egyetemi tanárképzéssel foglalkozó cikkek, tanulmányok közül (1958-tól), amelyek a jelen tanulmányban érintett kérdésekkel is foglalkoznak: *Ladányi Andor*: A tanárképzés megjavítása tudományegyetemeink legfontosabb soronlevő feladata. Felsőoktatási Szemle, 1958. 9. sz.; *Timár Györgyné—Székely Béla*: Tanárképzésünk alakulása. Pedagógiai Szemle, 1959. 5. sz.; *Ladányi Andor*: Tanárképzésünk helyzete és feladatai. Pedagógiai Szemle, 1960. 1. sz.; *Szathmáry Lajos*: A középiskolai tanárképzés módszertani kérdései. Magyar Pedagógia, 1963. 280—300. lap; *Sipka Sándor*: A tanárjelöltek gyakorlati képzésének helyzetéről. Magyar Pedagógia, 1963. 301—306. lap; *Székely György—Ladányi Andor*: A középiskolai tanárképzés. Felsőoktatási Szemle, 1965. 4. sz.; *Nagy Sándor*: Az iskolai megfigyelések szervezési és metodikai problémái az egyetemen folyó tanárképzésben. Magyar Pedagógia, 1966. 36—45. lap; *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Évkönyve 1967*. Az egyetemen folyó tanárképzés a reform tükrében.; *Ladányi Andor*: Tanárképzés, szakképzés, tudósképzés a bölcsészettudományi karokon. Felsőoktatási Szemle, 1972. 7—8. és 9. sz.; *Benkő Lóránd*: A középiskolai tanárképzés helyzete és továbbfejlesztésének perspektívái. Felsőoktatási Szemle, 1970. 8. és 9. sz.; *Grassely Gyula*: A tanárképzés néhány kérdése. Felsőoktatási Szemle, 1972. 7—8. sz.

zedik nagy nyomás, hanem a nagyobb városok minden jó hírű belvárosi iskolájára is. A gyakorlóiskolák, bár nem utasíthatják el a környékükön élő értelmiségiek és vezető beosztásúak gyermekeit, céltudatosan törekszenek a munkás- és paraszt származású tanulók arányának növelésére (pl. Budapesten kollégiumi bentlakást biztosítanak számukra). A jövőben eme erőfeszítéseket fokozni szükséges, és végül általánossá kell tenni, hogy az egyetemi gyakorlóiskolák kollégiumokkal rendelkezzenek.

Ami tehát a tanulói összetételt illeti, a gyakorlóiskolának perspektivikusan valóban az országosan átlagos helyzetet kell tükröznie. *Minden egyéb feltételt illetően azonban „mintaiskolának” kell lennie*: kiváló, válogatott tanárokkal kell dolgoznia, a lehető legmagasabb színvonalú, a legmodernebb tárgyi feltételekkel kell rendelkeznie.

Igenis, az a kívánatos, hogy képzése során a tanárjelölt a maximális pedagógiai lehetőségekkel ismerkedjék meg: szakmai és pedagógiai szempontból a legkiválóbb tanári felkészültséggel, a legmagasabb rendű tanári felelősségtudattal és igényességgel, a legkorszerűbb, a legnagyobb tanulói teljesítményeket biztosító oktatási és nevelési módszerekkel, eljárásokkal, szervezeti formákkal, szemléltetőanyaggal, technikai eszközökkel. Mintát kell kapnia, amelyet alkotó módon követhet. Valószínű, hogy a tanárjelölt sok szempontból korszerűtlenebb pedagógiai körülmények között fogja kezdeni pályáját. Hogyan tudna törekedni a jobb pedagógiai feltételek megteremtésére, ha nincs róluk elképzelése, tapasztalata, ha nincs „mintája”? Sok mindent természetesen, amit a gyakorlóiskolában tapasztalt, különösebb nehézség nélkül és anyagi eszközök hiányában is azonnal és közvetlenül hasznosíthat oktató-nevelő tevékenységében. Ha a gyakorlás különböző iskolákban szétszórta, kellően nem ellenőrizhető módon folyó, semmi sem garantálná a tanárjelöltek korszerű gyakorlati pedagógiai felkészítését.

A gyakorlóiskolai minta mellett azonban kétségkívül módot kell adni a tanárjelöltnak arra, hogy *gyakorlóiskolán kívüli* pozitív és negatív tapasztalatokkal is felkészüljön hivatására. A magam részéről igen hasznosnak, fontosnak tartottam a még néhány évvel ezelőtt kötelezően előírt 2—3 hetes úgynevezett külső gyakorlatot, amelyet a tanárjelöltek főképp az egyetem székhelyén kívüli középiskolákban tölthetnek. Ez alatt a 2—3 hét alatt már elég nagy önállósággal tanították mindkét szaktárgyat, igénybevéve természetesen az iskola szaktanárainak, igazgatóinak és a szakfelügyelőknek a segítségét. Igyekezünk oda beosztani őket, ahol elhelyezkedési lehetőségek is adódtak. Sok esetben elő is fordult, hogy ott kaptak állást, ahol ezt a gyakorlatot végezték. A külső gyakorlat segítette leküzdeni a tanárjelöltek idegenkedését a kisebb helyeken való elhelyezkedéstől. A gyakorlóiskolán kívüli tapasztalatszerzés e módja tehát sok haszonnal járt, de nem a gyakorlóiskolai felkészítés helyett, hanem annak kiegészítéseképpen.

Teljesen helytelen elképzelés ugyanis az, hogy a tanárjelölteket mindjárt a „mélyvízbe” kell bedobni, vagyis a legnehezebb pedagógiai helyzetek elé kell állítani. Egy ilyen kiképzési mód nemcsak hogy nem adna nekik biztonságot a pályakezdéshez, hanem bizonytalanná tenné őket, és többüknek elvenné a kedvét a tanári pályától. Sokkal helyesebb, ha fokozatosan kerülnek szembe egyre összetettebb pedagógiai feladatokkal, ha első próbálkozásait a gyakorlóiskola nyugodtabb, biztonságosabb légkörében végzik.

A tanárképző intézmény egyéb okok miatt sem lehet meg gyakorlóiskola nélkül. Valamennyi egyetemi tanszéknek, amely résztvesz a tanárjelöltek kiképzésében (szakmai, ideológiai, pszichológiai, pedagógiai, módszertani képzésben), szoros kapcsolatban kell állnia azzal az intézménytípussal, amelyben hallgatóik

mint tanárok működni fognak, és közvetlen tapasztalatokat kell szerezniük arról, hogyan tudják az egyetemen tanultakat az iskolában alkalmazni. Ez a „visszajelentés” nélkülözhetetlen ahhoz, hogy az egyetemi tanárképzés megfeleljen mind a szakmai és ideológiai, mind a pedagógiai és módszertani felkészítés szempontjából a mai középiskolai nevelés követelményeinek, hogy folyamatosan korrigálni lehessen a tanárképzés bármely területén jelentkező hiányosságokat. Ez azt a kötelezettséget rója mind a szaktanszékek, mind az ideológiai tanszékek, mind pedig a pszichológiai és pedagógiai tanszékek oktatóira, professzoraira, tanszékvezetőire, hogy *rendszeresen és szervezeten személyesen látogassák V. éves hallgatóik iskolai gyakorlatát*, időnként részt vegyenek tanítási óráikon. Rendszeresen és szervezeten lehetetlen lenne ez a nélkülözhetetlen személyes tapasztalatszerzés, ha nem volnának gyakorlóiskolák, ha a jelöltek szétszórta gyakorlatnának az egyetem székhelyén és más városokban, falvakban. Mint látni fogjuk, még a gyakorlóiskolák megléte esetében is nehézségekbe ütközik a kapcsolatteremtés a szaktanszékek és hallgatóik tanítási gyakorlata között.

A gyakorlóiskola különösképpen nélkülözhetetlen *az egyetemi pedagógiai és módszertani képzés szempontjából*. A hatékony, meggyőző, a gyakorlatra eredményesen felkészítő pedagógiai és módszertani képzésnek nyilvánvalóan az a feltevése, hogy az elméleti képzésben tanultakat a hallgatók a gyakorlatban megvalósulni lássák, illetve, hogy az elméleti képzés bemutatható gyakorlatra támaszkodhasson. A jelöltek számára a gyakorlóiskolában folyó nevelésnek az egyetemen tanult neveléstudományi ismeretek gyakorlati igazolásaként, és fordítva: az elméleti pedagógiának a gyakorlóiskolában szerzett tapasztalatok általánosításaként kell megjelennie. Az egyetemi elméleti pedagógiai-módszertani képzés és az iskolai gyakorlat eme szükséges egységét lehetetlen létrehozni a pedagógiai tanszékekkel és a módszertani előadókkal állandó és szoros kapcsolatot tartó gyakorlóiskola nélkül. A gyakorlóiskola vezetőinek és tanárainak a neveléstudomány fő kérdéseiben azonos álláspontot kell kialakítaniuk a pedagógiai tanszék oktatóival, ismerniük szükséges az egyetemen tanított pedagógiai tárgyak tartalmát, és készeknek kell lenniük, hogy annak szellemében dolgozzanak. Természetesen nem egyoldalú kapcsolatról van szó: a pedagógia és a módszertan előadóinak gazdagodniuk kell a gyakorlóiskola alkotó tapasztalataival.

A gyakorlóiskola mint kísérleti iskola

Sokszor vita tárgya, vajon a gyakorlóiskolának szabad-e kísérleti iskolának lennie, ahol pedagógiai kutatás is folyik, amelybe bevonják a tanárjelölteket is, vagy pedig olyan iskola legyen, amely nem megy túl a már általánosan elterjedt „korszerű” gyakorlaton. Többen azon a véleményen vannak, hogy a tanárjelölteknek a már kipróbált jó módszereket kell átadni, nem pedig a még nem általánosan elterjedt, a még nem biztosan bevált, a széleskörűen még nem bevezethető kísérleti módszereket. A gyakorlóiskola funkciója és a kísérleti iskola funkciója — mondják — nehezen egyeztethető össze.

A fenti véleménnyel aligha lehet egyetérteni. *A jó gyakorlóiskola csakis kísérleti iskola lehet*: olyan iskola, amelynek igazgatója, igazgatóhelyettesei és tanárai kísérletező, újító tanárok, készek nagyobb arányú pedagógiai kutatásban is részt vállalni. A gyakorlóiskolának semmiképpen nem lehet csak az a feladata, hogy a jelen pedagógiai valóságára készítsen fel, a pedagógiai jövőre is fel kell készítenie. Nemcsak a jelenleg általánosan használt módszerekbe, eljárásokba kell

bevezetnie a tanárjelölteket, hanem azokba is, amelyek holnap, holnapután lesznek általánossá. Alkotó szellemű fiatal pedagógusok neveléséhez kell hozzájárulnia, akik képesek tudományos eszközökkel is felderíteni a pedagógiai folyamat különböző tényezői és a nevelési eredmény közötti összefüggéseket, képesek egzakt módon mérni a tanulói teljesítményeket. Ennek alapján tudatosan törek-szenek a pedagógiai folyamat állandó tökéletesítésére, megújítására, a nevelési eredmények javítására, a tanulói teljesítmények emelésére. Ezt a szellemet a tanárjelöltek csak olyan gyakorlóiskolában tehetik magukévá, amelyben pedagógiai kísérletek folynak. Őket pedagógiai kísérletekbe bevonni, kísérleti részfeladatokkal megbízni nemcsak szabad, hanem feltétlenül szükséges is. Egyéb-ként az a tapasztalat, hogy a kísérleti-újító tevékenységbe bekapcsolt jelölt aktivitása, a pedagógia iránti érdeklődése, hivatástudata nagymértékben növekszik.

A gyakorlóiskola kísérleti jellegét nem támogató véleményekből azt mégis meg kell szívlelnünk, hogy a gyakorlóiskolának a tömegmérétekben, az átlagos körülmények között is alkalmazható „*hagyományos*” módszerekkel, eljárásokkal, eszközökkel végzendő pedagógiai tevékenységre is tekintettel kell lennie. Ha ezt nem tenné, valóban olyan helyzetbe hozhatná a tanárjelölteket, hogy a gyakorlóiskolai kísérleti feltételekkel nem rendelkező iskolákban nem tudnának dolgozni. Helyes, sőt feltétlenül szükséges, hogy például a jelöltek részt vegyenek programozott oktatási kísérletekben, végezzenek munkát oktatógépekkel, megtanuljanak dolgozni nyelvi laboratóriumokban, használjanak kísérleti bemutatóra zártláncú televíziót, szervezzenek különleges feltételeket igénylő csoportmunkát, használjanak a tanulók értékelésére témazáró feladatlapokat, ugyanakkor azonban eme eszközök nélkül is tudniuk kell korszerű, tehát a tanulókat a lehetséges legmagasabb fokon aktivizáló „*hagyományos*” tanítási órákat tartaniuk.

Elképzelhető, sőt kívánatos, hogy egy-egy gyakorlóiskola a maga egészében kísérleti bázisává váljék egy lényeges távlati közoktatáspolitikai elgondolásnak, ha ez az egész iskolát igénybe vevő kísérlet nem akadályozza meg a tanárjelöltek felkészítését a nem kísérleti körülmények között végzendő tevékenységre is. Budapesti gyakorlógimnáziumokban máris folyik a fakultatív oktatás lehetőségeinek a kipróbálása, a szegedi gyakorlógimnáziumban is készül egy nagyobb szabású, az egész iskolát igénybevevő kísérleti terv, amely az 1972-es oktatásügyi párthatározatban felvázolt gimnáziumi tantervi koncepción alapul.

A gyakorlóiskolai kísérleti tevékenység még hangsúlyozottabbá teszi a *gyakorlóiskola és a pedagógiai tanszék szoros, kölcsönhatásos kapcsolatát*. A gyakorlóiskolai kísérleteket magától értetődő módon a pedagógiai tanszéknek kell irányítania, alkotó együttműködésben a metodikusokkal és a gyakorlóiskola vezetőivel, tanáraival. E kísérletek céljáról, módszereiről, eredményeiről a pedagógiai előadások megfelelő témáihoz kapcsoltan tájékoztatni szükséges a tanárjelölteket is. Az ilyen, a hallgatók számára is hozzáférhető kísérletekről szóló tájékoztatás jelentősen emeli a pedagógiai előadás hitelességét, és fokozza a pedagógia iránti érdeklődést.

A gyakorlóiskola mint továbbképzési bázis

A gyakorlóiskola hatékony működésének fontos feltétele a város, a megye többi iskolájával tartott sokoldalú kapcsolat is. Ez egyik biztosítéka annak, hogy a pedagógiai valóságtól nem szakadjon el, hogy a tanárképzésben is a valóságos pedagógiai szükségletek legyenek tekintettel. Ma e kapcsolatnak még nincsenek

megszilárdult formái. Sőt néha kicsinyes presztízsérdekek szembeállítanak egyes iskolákat a gyakorlóiskolával. A gyakorlóiskolát említett jellegzetességei arra teszik elhivatottá, hogy a *környék pedagógusainak egyik gyakorlati továbbképzési bázisa legyen*. Rendszeresen tartanak benne megbeszéléssel, vitával egybekötött bemutató órákat és egyéb bemutató foglalkozásokat. Ilyen bemutatók vannak is időnként a gyakorlóiskolákban, de még korántsem rendszeresen. Úgy gondolom természetesen, hogy a bemutatókat nem csak a gyakorlóiskola tanárai tartják, hanem más iskolák meghívott kiváló, újító, kísérletező tanárai is. Az egész magyar közoktatásügy érdeke, hogy a gyakorlóiskolában összegyűljenek, koncentrálódjanak a legeredményesebb, a legkorszerűbb gyakorlati tapasztalatok, hogy ily módon átszarmasztathatók legyenek az ifjú tanárnemzedékre.

II.

Személyi és tárgyi feltételek

Korántsem mondható, hogy az előbb megrajzolt ideális gyakorlóiskolai állapotok maradéktalanul megvalósulnának. Bár kétségtelen, hogy a gyakorlóiskolák kiváló, átlagon felüli eredményeket érnek el, attól még messze vannak, hogy minden tekintetben mintaiskolák legyenek.

A tanári kar megfelelő színvonalú utánpótlása — különösen vidéken — nehézségekbe ütközik. A gyakorlóiskolai tanári állásokat elvileg ugyan országos pályázat útján töltik be, gyakorlatilag azonban nem az egyetem székhelyén működő családos tanárok számára a lakásgondok és a házastárs elhelyezése miatt szinte lehetetlen a gyakorlóiskolához kerülni. A gyakorlóiskolai tanári állás ma anyagiilag sem vonzó. A múltban a gyakorlógimnáziumi kinevezés hét év előrelépést jelentett, ma a kiváló tanároknak tanácsi iskoláknál gyakran több a fizetésük és a jutalmazási esélyük, mint amit a gyakorlóiskola fel tud kínálni nekik. Régebben a szakvezetői állásra kinevezték a tanárokat, most ha például önhibájukon kívül nincs jelöltjük, nem jár nekik a szakvezetői pótlék és az órakedvezmény. Az órakedvezményt egyébként a jelöltek vezetésével járó munka amúgy is meghaladja. Az utóbbi években több, kellő gyakorlattal nem rendelkező, az egyetemről frissen kikerült fiatal tanárt alkalmaztak a gyakorlóiskolák, akik közül nem mind váltotta be a reményeket.² *Sokoldalú intézkedésekre lenne tehát szükség a gyakorlóiskolai tanári kar színvonalának, megfelelő utánpótlásának a biztosítására.*

Ami a tárgyi feltételeket illeti: épületet, felszerelést, oktatási eszközöket, egyáltalán nem mondható, hogy a gyakorlóiskolák megfelelnek a mintaiskola követelményeinek. Vannak náluk sokkal jobb tárgyi feltételekkel működő tanácsi iskolák. Többük épülete teljesen elavult, a szegedi gyakorlógimnáziumnak például se tornaterme, se rendes udvara. A nélkülözhetetlen új gyakorlóiskolai építkezések üteme rendkívül lassú. Rendelkeznek ugyan sok modern technikai eszközzel: zártláncú televízióval, nyelvi laboratóriummal, értékes modern technikai berendezésekkel, időnként kapnak lehetőséget egy-egy nagyobb beruházásra, általában azonban nincsenek anyagilag jobb helyzetben, mint más iskolák.

² A művelődésügyi miniszter 154/1958. (M. K. 13.) MM sz. utasítása, amely újból felállította a tudományegyetemek közvetlen irányítása alá tartozó gyakorlóiskolákat, a kinevezésekről a következőképpen rendelkezik: „A gyakorlóiskolába tanári, illetőleg tanítói munkakörben csak olyan személy alkalmazható, aki megfelelő képzés birtokában *legalább 5 évig tényleges oktatói működést* fejtett ki, és szakmai, ideológiai, valamint pedagógiai szempontból egyaránt *kiváló képzettséggel* rendelkezik...”

A fentiek érzékeny hiányosságok, mégsem ezek azok, amelyek igazán akadályozzák a gyakorlóiskolákat tanárképző feladataik ellátásában. Lényegesebben hatnak ki a tanárképzésre azok a problémák, amelyek a gyakorlóiskolák és az egyetem, az egyetemi karok és tanszékek kapcsolatában felmerülnek.

A gyakorlóiskolák és a szaktanszékek kapcsolata

Az egyetemi professzorok és oktatók egy része a tanárképzést még ma is másodrendű feladatnak, azt is mondhatnám, kényszerű feladatnak tekinti. Annak ellenére van ez így, hogy mind a bölcsészkarokon, mind a természettudományi karokon a *hallgatók jelentékeny része tanárjelölt, sőt a vidéki bölcsészkarok fenntartását egyedül a tanárképzés indokolja*. A tanárképzés lebecsülése sok mindenben megnyilvánul. Többek között abban a meg nem szűnő törekvésben, hogy gyengítsék az ötödik év gyakorló jellegét. Minden komoly tapasztalat nélkül egyes oktatók azt a tévhitet vallják, hogy az ötödik egyetemi év nincs kihasználva, hogy a hallgatók gyakorlóiskolai tevékenysége jórészt üresjárat. Ezt az ötödik évet is a jelenleginél jobban „szakmai évvé” kívánják tenni. Sokallják, hogy a jelöltek szeptember 1-től december 1—15-ig és február 1-től május elejéig heti 10 órát a gyakorlóiskolában kötelesek dolgozni. Meg kell jegyezni, hogy ez erőteljes csökkenés a néhány évvel ezelőtti helyzethez viszonyítva, amikor is a minisztériumi rendeletek heti 14—16 órai gyakorlóiskolai munkát írtak elő.³

A hallgatók gyakorlóiskolai tevékenységéről a fenti tévhitet azok az egyetemi oktatók hirdetik, akik tanítványaik gyakorlóiskolai munkája iránt egyáltalán nem érdeklődnek, akik — bár tanárokat képeznek — a gyakorlóiskolával, a tudományuknak megfelelő középiskolai tantárgy gyakorlóiskolai tanáraival semmilyen kapcsolatban nincsenek, akik tanítványaik gyakorló tanításait soha nem látogatják. A gyakorlóiskolával való kapcsolattartást kizárólag a metodikus feladatának tekintik, a metodikus tevékenysége azonban éppúgy nem érdekli őket.

Hogy nincs túlzásról szó, ismertetem egy friss vizsgálat ténymegállapításait egyik bölcsészettudományi karunk tanszékeinek és a gyakorlóiskoláknak a kapcsolatáról. Ezek szerint az egyetemi oktatók közül a szakdidaktikusok rendszeresen látogatják a gyakorlóiskolákban a tanárjelöltek óráit. A szakdidaktikusokon kívül a pedagógiai és pszichológiai tanszék oktatói vesznek részt gyakrabban a gyakorlóiskolák munkájában. *A szaktanszékek professzorai és tanszékvezetői közül az utóbbi 4—5 évben senki sem látogatta a jelölteket*. Ugyanez vonatkozik a szaktanszékek többi oktatójára is. — Az egészben mégis az a vigasztaló, hogy a vizsgálatot az egyetem és a kari vezetés kezdeményezte abból a célból, hogy intézkedéseket tegyen a helyzet megjavítására.

Meg kell jegyezni, hogy egy közelmúlt állapothoz képest *az egyetemek tanárképzési légköre romlott*. Ez az előző állapot az volt, amikor a tanárképző szempontok erőteljesebb érvényesítése érdekében a tudományegyetemeken néhány évig (1958—1963) úgynevezett *Tanárképző Tanács* működött, élén a tanárképzési rektorhelyetttel.⁴ A Tanárképző Tanács megszüntetését azzal indokolták,

³ A művelődésügyi miniszter 139/1960. (M. K. 11.) MM sz. utasítása szerint „a tanítási gyakorlat az iskolai év kezdetétől a tanév végéig tart. A tanárjelöltek kötelesek a tanév tartama alatt a tanítási időben *legalább* heti 16 órát a gyakorlóiskolában tölteni, ezen időn belül szaktárgyanként 15—20 órát tanítani...”

⁴ Lásd a művelődésügyi miniszter 155/1958. (M. K. 13.) MM sz. utasítását a Tanárképző Tanács létesítéséről és működéséről a tudományegyetemeken. Lásd ugyancsak a művelődésügyi miniszter 156/1963. (M. K. 14.) MM sz. utasítását a Tanárképző Tanács megszüntetéséről.

hogy a tanárképzéssel való törődés az egyetemen nem lehet egy külön szerv feladata, hanem az szerves része az egész egyetemi, kari és tanszéki munkának. Ez szépen hangzó érvelés, de semmi sem történjék megvalósítása érdekében.

A tanárképzési szempontok háttérbe szorítása az egyetemek szakember-utánpótlási politikáján is lemérhető. *Egyre kevesebb olyan oktató működik a tanárképző karokon, akinek középiskolai tanári gyakorlata van.* Az oktatói utánpótlás fő forrása a frissen végzett, szakmailag kétségkívül tehetséges hallgatóság. Egyre ritkábban fordul elő, hogy gyakorlattal rendelkező középiskolai tanárt neveznek ki egyetemi oktatói állásra. Évekkel ezelőtt a Művelődésügyi Minisztérium hozott ugyan egy olyan rendeletet, amely szerint minden olyan fiatal egyetemi oktatónak, aki tanárjelöltekkel foglalkozik, csökkentett egyetemi munkája mellett legalább 1 éves középiskolai tanítási gyakorlatot kell szereznie. Ezt a rendeletet — bár ma is érvényben van — hamar elfelejtették.

Kétségtelenül nagy szükség lenne az egyetemi szaktanszékeken szemléletváltásra a tanárképzés és ennek részeként a hallgatók gyakorlóiskolai tevékenységét illetően. Az utóbbival kapcsolatban mindenekelőtt annak kellene tudatosulnia, hogy *a gyakorlóév nem valamiféle üresjáratú „pedagogizálás”, hanem annak a munkának a gyakorlása, amely a szaktanszékek legtöbb hallgatójának 30—40 éven át élethivatása lesz.* Annak a tevékenységnek a gyakorlása tehát, amelynek minél jobb teljesítése tanárjelöltek esetében az egész egyetemi munkának, a szaktanszékek oktató-nevelő munkájának is végső célja. Az ötödik tanulmányi évben tehát nem „pedagogizálás” történik, hanem a szaktárgyi, ideológiai, pszichológiai, pedagógiai és módszertani felkészültség bizonyítása az iskolai oktatásban és nevelésben. Az ötödik tanulmányi év *szakmai gyakorlat*, amelyhez a szaktanszékeknek legalább annyi érdekeltsége fűződik (ha nem több), mint a pedagógiai tanszéknek. A hallgatók maguk állítják, hogy tanulmányaik első négy esztendejében soha nem kényszerültek olyan alaposan szakmai elmélyedésre, mint az ötödik évben szaktárgyuk iskolai tanítása során. A latin mondás — *docendo discimus* — nagyon is érvényes a gyakorló évre. Szinte megérthetetlen tehát az a közömbösség, amellyel sok tanszék hallgatóinak gyakorlóiskolai munkája és egyáltalán a gyakorlóiskola iránt viseltetik.

Egyes oktatók kétes érveket hangoztatnak e közömbösség mentségéül. Azt mondják, az ő feladatuk a hallgatók tudományos szakmai felkészítése, és ők ezzel tesznek eleget tanárképzési kötelezettségüknek. E tudományos szakmai felkészítés csak a tudomány szempontjaira lehet tekintettel, nem pedig az éppen érvényben levő iskolai tantervekre, nem a szaktudományos felkészültség iskolai alkalmazására. Ez a pedagógiai és módszertani képzés feladata.

Senki nem vonja kétségbe, hogy a szaktanszékeknek a hallgatók tudományos szakmai képzése a feladata. De az is megdönthetetlen igazság ma már, hogy *a képző intézménynek tudnia kell, mire képez,* tekintettel kell lennie arra a tevékenységre, amelyben növendékei az általa közvetített tudományos képzettséget felhasználják. Semmit nem árt a szakképzés tudományosságának, ha az oktatók ismerik tudományáguk iskolai tantervi követelményeit, ha ügyelnek arra, hogy hallgatóik szakmai képzéséből a szaktárgyaik iskolai tanításához feltétlenül szükséges anyag ki ne maradjon, sőt ennek különösen alapos feldolgozása megtörténjék. Attól sem esik sérelem a tudományos színvonalon, ha az egyetemi előadó felhívja hallgatói figyelmét, hogy az általa előadott anyagból mi milyen színvonalon tanítható a középiskolában, és hogy az anyagban milyen világnézeti nevelőérték rejlik. A tudományos képzésnek egyenesen szerves és hatékony tartozéka lehet, hogy szakszemináriumokon a különböző tudományos témák

tanulmányozása során a hallgatók az iskolai tantervek és tankönyvek megfelelő részleteit is *kritikailag* elemzik.

A szaktanszékeknek mindezt a tudományosság sérelme nélkül nemcsak módjuk volna megtenni, hanem *kötelességük* is lenne megtenni. Rendkívül sokat jelentene a szaktanszékek eme tanárképzési szemléletmódja növendékeik tanári hivatástudatának kialakítása és erősítése érdekében. Ma egyes tanszékek nemcsak azzal gyengítik még a valóban tanárnak készülő hallgatóik hivatástudatát is, hogy mindazt, amiről fentebb szó volt, nem teszik, hanem a pedagógia és a módszertan iránt nyíltan hirdetett lebecsülésükkel is, amely tárgyak oktatóira pedig rá akarják háritani a felelősséget a tanárképzésért. A szaktanszékek tanárképzési szemléletmódjának a kialakulása azonban semmiképpen sem várható, ha nem történik gyökeres fordulat a szaktanszékek és a gyakorlóiskolák kapcsolatában.

A hallgatók iskolai gyakorlatának, gyakorló tanításának a rendszeres látogatása — mint említettem — a szaktanszékek számára a kollokviumoknál és szigorlatoknál is *jobb önellenőrzési lehetőség* oktatómunkájuk eredményére vonatkozóan. Az iskolai tanításban sarkítottabban, élesebben derülnek ki a szakképzés erényei és gyengéi, a hallgatók megítélésében, értékelésében elkövetett hibák. A gyakorló tanítás — még ha ez a vezetőtanár által irányított is — jellegénél fogva olyan, hogy a legmagasabb fokon követeli az önállóságot, a szóban forgó szakmai anyag teljes megértettségét, biztos kezelését. A gyakorlóiskolának, a vezető tanároknak természetesen nincs joguk minősíteni a jelöltek szakmai felkészültségét. Mégis nagyon hasznos információkat tudnak szolgáltatni a szaktanszékeknek a jelölteknél előforduló szakmai hiányosságokról. A hallgatók gyakorlóiskolai tevékenysége kitűnő mutatója a szakmai képességek, készségek és jártasságok színvonalának (pl. a magyar szakosok előadói képessége, szép magyar beszéde, a műalkotásokat elemző képességük, fogalmazási jártasságuk, helyesírási készségük — az idegen nyelvzakosok beszédképessége, helyes nyelvhasználat, helyesírása stb. — a matematikusok és fizikusok feladatmegoldó képessége, a fizikusok jártassága fizikai kísérletek bemutatásában stb.). Eme képességek, jártasságok, készségek nem tekinthetők *csupán pedagógiaiaknak*, hanem olyanoknak, amelyeknek kialakítása a szaktanulmányok egész folyamataiban (első évtől kezdve) *a szaktanszékek feladata is*, és ezért a felelősséget nem lehet a negyedik évfolyamon heti 1—2 órában tanított módszertanra háritani. Jelenleg az említett képességek, jártasságok, készségek színvonala nem kevés tanárjelölnél elfogadhatatlanul gyenge annak következtében, hogy az egyetemi tanulmányok kevés lehetőséget adnak céltudatos, rendszeres fejlesztésükre, hiányzik ehhez a képzési tervből a megfelelő gyakorlatrendszer. Bizonyos szakmai készségek, jártasságok, képességek egyes hallgatóknál megrekednek a középiskolában kifejlődött fokon.

A szaktanszékek számára kapcsolatuk hiánya a gyakorlóiskolával, a szakvezető tanárokkal és hallgatóik gyakorlóiskolai tevékenységével szinte lehetetlenné teszi, hogy *folyamatosan korrigálják a szakmai képzés hiányait*. A gyakorlóiskola maga sokat tesz a szakmai hiányok pótlása, a képességek, készségek, jártasságok fejlesztése érdekében, de nyilvánvaló, hogy két-három hónap alatt nem tud megfelelő színvonalra hozni olyan szakmai képességeket, amelyek megfelelő szintű kialakulásához évek kellenének.

Vannak a hallgatók gyakorlóiskolai tevékenysége során kibukkanó olyan általános hiányosságok, amelyek orvoslására már régen központi intézkedéseket kellett volna hozni. Ilyen hiányosság például *sok hallgató anyanyelvi kultúrálat-*

lansága, szóbeli és írásbeli kifejezőképességének tanárhoz méltatlan alacsony színvonalra, rossz helyesírása. Teljesen nyilvánvaló, hogy minden tanárnak, függetlenül szaktárgyaitól, hibátlanul kell szóban és írásban a magyar nyelvet használnia. Ebből következik, hogy minden tanárjelöltnek — a nem magyar szakosoknak is — kötelességévé kellene tenni és a lehetőséget is biztosítani kellene számára, hogy az anyanyelvi kultúra megfelelő színvonalát elérje. Amíg a szaktanszékek figyelme nem kellőképpen koncentrálódik a tanárképzés szükségleteire, s nem lesz elég tapasztalatuk, élményük hallgatóik gyakorlóiskolai tevékenységéről, addig nem várhatók hathatós intézkedések az ilyen súlyos általános hiányosságok kiküszöbölésére sem.

A szaktanszékek és a gyakorlóiskolák kapcsolatának természetesen csak egyik oldala az oktatók látogatása a gyakorlóiskolában. A másik éppen olyan fontos oldal *a gyakorlóiskola tanárainak szakmai kapcsolata a szaktanszékekkel.* Ez utóbbinak több formája is elképzelhető: az egyik az, hogy a szaktanszékek vállalják a gyakorlóiskolai tanárok rendszeres szakmai továbbképzését. Voltak e téren az elmúlt években értékes kezdeményezések és eredmények, az utóbbi időben azonban a kapcsolatnak ez a formája is gyöngült. A gyakorlóiskolai tanárok legértékesebb kapcsolata a szaktanszékekkel részvételük az egyetemi oktatásban: szemináriumok, gyakorlatok vezetése, részvétel a módszertani oktatásban. Budapesten erre több példa is van, a vidéki egyetemeken kevés. A felszabadulás előtt általánosabb volt a gyakorlógimnáziumi tanárok egyetemi tevékenysége (több közülük egyetemi magántanár volt, akikből egyesek egyetemi tanárok lettek). Több okra is visszavezethető, hogy ma a gyakorlóiskolai tanárok szerepe csökkent az egyetemi oktatásban. Az egyik ok bizonyára az, hogy az egyetemi tanszékek nem tartanak kapcsolatot a gyakorlóiskolai tanárokkal, tehát kevéssé ismerik őket. Másrészt közrejátszanak — legalábbis a vidéki egyetemeken — azok a nehézségek, amelyek felmerülnek a gyakorlóiskolai tanárok kiválasztásánál. Végül természetesen azok az általános okok is, amelyek következtében a középiskolai tanárok ma általában kevesebb tudományos munkát tudnak végezni, mint régebben.

A gyakorló év problémái

A gyakorló év jelentőségét lebecsülő törekvések nem érték ugyan el teljesen céljukat (a gyakorlás félévre, néhány hétre való csökkentése), azt azonban mégis elérték, hogy hivatalosan is csökkent a tanárjelölteknek a gyakorlóiskolában töltendő előírt ideje, és jelentékenyen megnövekedett az ötödik évfolyamon egyetemi elfoglaltságuk. A JATE Bölcsészettudományi Karának és Természettudományi Karának képzési terve heti 10 órában írja elő a gyakorlóiskolában töltendő időt, de az egyetemi vizsgaidőszakokban (kb. december 15-től január végéig és május elejétől) a hallgatók felmentést kapnak a gyakorlóiskolai teendőik alól.

Az egyetemi elfoglaltság minden szakpárosításában más és más. Például egy megkérdezett latin—francia szakos hallgatónak az 1972—73. tanév első felében Szegeden a következő egyetemi elfoglaltsága volt: különböző szakszemináriumokból és szakkollégiumokból heti 8 óra, amelyekből be kellett számolni, illetve gyakorlati jegyet kellett szereznii, a szakdolgozat megírása (beadási határidő: február 15.). A Természettudományi Kar hallgatói is szakdolgozatukat az ötödik évfolyamon fejezik be és írják meg ténylegesen, a szakdolgozat beadási határideje: április 15. A matematika—fizika szakosoknak a kilencedik félévben a szakdolgozat írásán felül heti 9 óra, a tizedik félévben ugyancsak heti 9 óra, a kémia—

Fizika szakosoknak a kilencedik félévben heti 9 óra, a tizedik félévben heti 10 óra, a biológia—kémia szakosoknak a kilencedik félévben heti 10 óra, a tizedik félévben ugyancsak heti 10 óra szakmai egyetemi elfoglaltságuk van.

A gyakorlóiskolában a *jelölt feladatai* egy szemeszterben a régebbi és vissza nem vont minisztériumi előírások szerint a következők volnának:

15 tanítási órában egyik szaktárgyának oktatása valamelyik osztályban; a tanítás előtt és után hospitálás ugyanabban az osztályban és más osztályokban; rendszeres óraelőkészítő konzultáció a szakvezető tanárral, rendszeres részvétel saját óráinak és társai óráinak elemző értékelésén; megismerkedés a szaktárgy szakmai munkaközösségének tevékenységével, részvétel egy-két szakmai munkaközösségi megbeszélésen. Ezek volnának a szaktárgya oktatásával kapcsolatos feladatok. Többségükre komolyan kell készülnie. A tanítás megkezdése előtt tanulmányozni kell szaktárgya tantervét, mélyrehatóan annak az évfolyamnak a tantervét és tankönyvét, amelyben tanítani fog; meg kell ismerkednie a szakvezető tanár tanmenetével, részletesen tanulmányoznia kell az általa majd tanítandó tantervi témáknak az anyagát; az utóbbiakból tématerveket kell készítenie, majd ezek alapján minden órájára alaposan fel kell készülnie. A kezdő tanárnak nélkülözhetetlen az óravázlat, illetve az óratervezet. A felkészülés a hallgatóknak igen sok idejét veszi igénybe. Vannak hallgatók, akik bevallásuk szerint eleinte egyetlen tanítási órára 8—10 órát készülnék, olyan hallgatók is, akik mind szakmailag, mind pedagógiai—módszertani felkészültségüket illetően igen jók, de izgalom és példamutató felelősségtudat hatja őket át az első tanítási órák, életük e nagy erőpróbái előtt.

A tanárjelölteknek azonban *nemcsak az oktatási tevékenységben* kell gyakorlatra szert tenniük, hanem kisebb-nagyobb mértékben *az iskolai munka minden lényeges területén*. Még a tényleges tanítás megkezdése előtti hospitálás időszakában meg kell ismerkedniük osztályukkal: tájékozódniuk kell az osztály tanulói összetételéről, az egyes tanulókat jellemző főbb adatokról, sőt lehetőleg személyesen is ismerkedniük kell a tanulókkal, hogy a tanítás szakaszában megfelelően tudják az oktatási és nevelési feladatokat megoldani. Ez az ismerkedés azt igényli, hogy egy-két alkalommal részt vegyenek osztályuk tanórán kívüli foglalkozásain is. Talán a leglényegesebb, hogy bevezetést nyerjenek az osztályfőnök nevelési teendőibe: megismerkedjenek az osztályfőnöki órák funkciójával és programjával, részt vegyenek 2—3 osztályfőnöki órán, és legalább egyet maguk is tartsanak, bizonyos tapasztalatra tegyenek szert az osztályfőnök felelősségét illetően az osztályközösség fejlődéséért, minden tanuló megfelelő beilleszkedéséért a közösségbe. Gyakorlatilag is meg kell ismerkedniük azokkal a módszerekkel, amelyek lehetővé teszik a tanulók személyiségének megismerését, pályaválasztásuk irányítását: ennek érdekében egy tanulóról részletesebb személyiségrajzot, az osztályközösség helyzetéről kollektív munkával szociometriai felvételt kell készíteniük. Tanulmányozniuk kell az osztályfőnöki tevékenységet segítő nevelési kézikönyveket. Szükséges némi bepillantást nyerniük az iskola és a család kapcsolatainak különböző formáiba, esetleg részt venni az osztályfőnökkel egy családlátogatáson, egy szülői értekezleten.

Az érvényben levő előírások szerint a tanárjelölteknek a tanórán kívüli nevelési területeknek legalább egyikén aktív munkát kellene végezniük (pl. az ifjúsági szervezet patronálása, szakkör vezetése, munka az ifjúsági könyvtárban stb.).⁵

⁵ A tanárjelölteknek a tanórán kívüli nevelő tevékenységben való részvételére vonatkozóan a művelődésügyi miniszter már említett 139/1960. (M. K. 11.) MM sz. utasítása rendelkezik.

Általános képet kell kapniuk az iskola oktató-nevelő munkájának egész rendszeréről, az iskolai munka tervezésének gyakorlati kérdéseiről, az adminisztratív teendőkről. Meg kell ismerkedniük a Rendtartással, az iskolai szabályzat előírásaival.

Semmi túlzás sincs a fenti következményekben. Ahhoz, hogy egy fiatal tanár biztonsággal kezdhesse meg munkáját, nemcsak elméletben szükséges az iskolai nevelés különböző területeit ismernie, hanem gyakorlatilag is fel kell készíteni őt a minden tanárra váró feladatok elvégzésére. Igaz, hogy ez a felkészítés nem a gyakorlóévben kezdődik, de *a gyakorló évben van mód arra, hogy az iskolai oktató-nevelő munka egész rendszerébe betekintést nyerjen*. Nyilvánvaló, hogy aktív munkát csak néhány területen követelhetünk, a többi területet illetően megelégszünk az általános gyakorlati tájékozódással.

A hallgatók a jelenlegi körülmények között a fenti gyakorlóiskolai feladatokat nem tudják teljesíteni. A túlzott egyetemi elfoglaltság elsősorban a tanórán kívüli nevelői tevékenységben való részvétel rovására megy. A tényleges helyzet az, hogy *a hallgatók jó része nem teljesíti a munkatervében vállalt tanórán kívüli feladatokat*; a szakvezető tanárok az utóbbi években elnézőek lettek e mulasztásokkal szemben, mert kénytelenek akceptálni a hallgatók még teljesítendő egyetemi kötelezettségeit. Ez a kényszerű oktatáscentrikusság a tanárjelöltek gyakorlóiskolai tevékenységében rendkívül káros, és távlatilag súlyos következményekkel járhat.

De nem tudják teljesíteni maradéktalanul *az oktatással kapcsolatos feladatokat* sem. A tanárjelöltek jó része csak azokban a témákban tájékozódik alaposabban, amelyeket tanít, holott hospitált óráinak tantervi és tankönyvi anyagából is készülnie kellene. A gyakorló évben természetes lenne, hogy a jelöltek jól megismerjék szaktárgyaik általános és középiskolai tanterveit, tankönyveit, rendszeresen olvassák szaktárgyaik módszertani folyóiratait, messze túlmenően azon, amire a módszertani képzés lehetőséget ad. Vizsgálódásaink során azt kellett megállapítanunk, hogy mindez csak kis mértékben valósul meg a gyakorló évben. Csak megismételni tudom, hogy e kívánalmak teljesedése nemcsak a pedagógiai felkészültség, hanem a szakmai felkészültség elmélyítését is szolgálná.

A megoldás nyilvánvaló. *A gyakorló évet valóban gyakorló évvé kell tenni, a hallgatóknak a jelenleginél jóval több időt kell tölteni a gyakorlóiskolákban*, Olyan egyetemi elfoglaltságokkal, amelyek elvonják őket az iskolai feladatok teljesítésétől, nem szabad terhelni őket. A szakmai tanulmányoknak, beleértve a szakdolgozat készítését is, a negyedik évvel tulajdonképpen be kell fejezödniük.

Bizonyos egyetemi köröknek be kell látniuk, hogy a tanárjelöltek nem attól lesznek jó tanárok, ha állandóan növelik a szakmai képzés anyagát, ha az új tudományos eredményeket úgy akarják beiktatni a képzésbe, hogy a régit semmivel sem csökkentik. Ily módon még egy ötödik szakmai év is csak ideig-óráig lenne elegendő. Ezt az elavult, a képzési anyagot mennyiségileg állandóan növelő, a szaktárgyaknak állandóan több óraszámot követelő egyetemi tantervi gondolkodásmódot fel kell váltania a permanens képzés, az integráltabb oktatás eszméjén alapuló, a speciális elmélyedésnek nagyobb teret biztosító tantervi koncepciónak, és akkor befejeződhetnek a negyedik egyetemi tanév végére a tanári munka megkezdéséhez elegendő szakmai tanulmányok.

Olyan, maximálisan heti 4 órát igénybevevő egyetemi foglalkozások természetesen lehetségesek és kívánatosak is az ötödik évfolyamon, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a hallgatók iskolai oktatómunkájához, amelyek segítik a most

bevezetett komplex államvizsgára való felkészülésüket. Ha például a szaktanszékek az előző években a szemináriumokon nem foglalkoztak a középiskolai tankönyvek kritikai szakmai elemzésével, heti 1—2 órás keretben megtehetik ezt az ötödik évfolyamon. Szükségesek továbbá olyan szemináriumi alkalmak, amelyeken a hallgatók a metodikusokkal és a pedagógiai tanszék oktatóival megbeszélhetik azokat az iskolai gyakorlat során felmerülő, nehézségeket okozó problémákat, amelyeket a vezető tanárok nem tisztáztak megnyugtatóan, vagy amelyeken tájékoztatást kaphatnak a pedagógiai-módszertani kutatás legfrisebb eredményeiről.

Befejezés

Még sok egyéb probléma is adódik az egyetem és a gyakorlóiskolák kapcsolatában. Nem zavartalan például a *pedagógiai tanszékek és a gyakorlóiskolák viszonya* sem. Többek között azért, mert nincs pontosan meghatározva a pedagógiai tanszék hatásköre a gyakorlóiskola pedagógiai tevékenységének irányításában, nincs meghatározva kísérletezési jogköre sem. Nem világosak a *szakmódszertani előadók kötelezettségei* a gyakorlóiskolai tanárok szakfelügyeletét és a gyakorlóiskolai szakmai munkaközösségekkel való együttműködést illetően. Még kevésbé rendezettek a *szakmódszertani előadók és a pedagógiai tanszék kapcsolatai*. Mindezekről a problémákról is részletesen lehetne írni. A tanárképzés ügye szempontjából azonban mégis elsődlegesek azok a kérdések, amelyekről az előbbiekből szó volt. Meggyőződésem ugyanis, hogy az egyetemi tanárképzés javításának, fejlődésének fő feltétele a *szaktanszékeknek és az egyetemi vezetésnek a tanárképzési feladatokhoz, nem utolsósorban a tanárjelöltek gyakorlóiskolai tevékenységéhez való viszonyának megváltozása*. Csakis e változás mértékében remélhető a pedagógia és a módszertan egyetemi jelentőségének felismerése, a pedagógiai tanszék tevékenységének reális értékelése, a tanárképzés valamennyi tényezőjének: a szaktanszékeknek, a marxista tanszéknek, a pedagógiai és lélektani tanszéknek, a módszertani előadóknak és a gyakorlóiskoláknak egymást támogató együttműködése.